

SØRUM-SPEILET

NUMMER 2 - 2016 - 22. ÅRGANG

BYGDER I FORANDRING
RÅNÅSFOSS BRU
SANITETSFORENINGENE
VØLNEBERG VEVRING

Lederens spalte

Vi er i nå full gang med et nytt arbeidsår og styret er omtrent det samme som i fjor. Endringen er at Odd Roar Stenby er valgt inn som vara og erstatter Vidar Døhli som hadde bedt om avløsning. Under årsmøtet ble Palmar Huse tildelt Romerike Historielags hederstegn for sin store og mangeårige innsats i slektsgransking. Det ble vedtatt arbeidsplan og besluttet at kontingenten skal økes med kr. 50,- til kr. 300,- fra 1. januar 2017. Se referat på side 18. Styret har av økonomiske og arbeidsmessige grunner besluttet at Sørumspeilet fra og med i år skal utgis med 4 nr. pr. år.

Sørums kommune har søkt samarbeid med nabokommuner i den pågående prosessen om kommunesammenslåing, uten å finne en løsning. Målsettingen må være at innbyggerne oppnår tilfredsstillende økonomisk og sosial trygghet. Deretter følger tilhørighet mener vi.

Historielagsbevegelsen, med alle dens forgreninger, utgjør en viktig del av samfunnsveven, lokalt som nasjonalt. Tilhørighet er et viktig element for trivsel. Dersom stabiliteten skal ivaretas, er det særlig viktig at et samfunn i omstilling vektlegger identitet og tilhørighet. Hos oss veier primærnæringene tyngst av alt, når tilhørigheten skal eksponeres.

Sett fra ståstedet til Blaker og Sørums Historielag virker det temmelig åpenbart at Sørums befolkning i hovedsak sier seg tilfreds med dagens kommuneinndeling. Sterkest tilhørighet kommer til uttrykk der befolkningsveksten har vært svakest. Det kan vi også lese av vår medlemsliste.

Blaker og Sørums Historielag mener at det er viktig å analysere Skedsmo kommunes uvilje til samordning med Sørums kommune. "Kulturelle" forskjeller er en vesentlig begrunnelse fra våre forhandlingsmotparter, og en viktig begrunnelse.

Sørums legger fortsatt stor vekt på verdien av primærnæringene; landbruk, skogbruk og utmark. De urbane utviklings-trekkene, som i økende grad presser mot Sørums grenser, ikke minst i vest, stiller lokalpolitikere opp mot vanskelige avveininger. For å avdempe den uroen dette medfører, håper vi i Blaker og Sørums Historielag at lokalpolitikere vil reindrø en næringsstrategi der bygdenes egenart blir prioritert. Ikke bare er landbruket og skogbruket hos oss betydelige næringsaktører, men også bygdenes lange historie kan i langt større grad løftes frem, og legge grunnen for en viktig næring som vil bygge på nærturisme og reiseliv.

De senere årene er det ikke med lite apati og fortvilelse vi i historielaget har opplevd at kommunens administrasjon og våre lokale politikere i økende grad har hvilt seg på frivillighetens innsats for å styrke identitet og tilhørighet. Når det gamle Nordli ble revet over hodet på oss, når kulturminneprosjektene ved skolene ble avvirket, når kulturkontoret gikk

Dag Winding-Sørensen selger bøker på julemarkedet på Blaker Skanse. (Foto Jørgen Kirsebom)

i oppløsning, da ble også den rike tilgangen av tillitsvalgte og medhjelpere i vår del av frivilligheten svekket. Uten stimulans og anerkjennelse forsvinner de frivillige. Jeg skylder vel her å gjøre oppmerksom på at vi ved Kulturstyrets behandling av søknader om kulturmidler fikk tildelt kr. kr. 105.000,-. (neste like mye som tidligere år) og at tre representanter for historielagets styre den 15. mai hadde et hyggelig møte med rådmannens ledergruppe (rådmann Siri Gauthun Kielland, kommunalsjef for utdanning Marlen Faannessen og kommunalsjef for kultur, helse og omsorg Ivar Bø).. Vi blir altså hørt, men vi skulle gjerne hatt tettere løpende kontakt med de kommunale myndigheter.

I dag er det de mest utholdende innenfor historielagsbevegelsen i Sørums som holder skansene. Men vi blir eldre, og vi blir færre. Sørums Bygdebok er et bokprosjekt med avgjørende verdi for sikring av identitet og tilhørighet i bygdene. Bruken av bygdeboka i den offentlige forvaltningen og i skoleverket, kan være langt bedre. Vølneberg gamle skole og Slora Mølle er begge identitetsmarkører som får nasjonal oppmerksomhet. Vi som driver dette er spørrende til hvor lenge vi maktet å fortsette, og om det kommer noen etter oss. Flere av våre tillitsvalgte sitter i dag på overtid.

Vi mener at sikring av identitet og tilhørighet er et samfunnsansvar som frivilligheten ikke skal bære alene, men sammen med næringslivet og den offentlige forvaltningen. Disse tre aktørene må aktivt samarbeide og snakke hverandre opp for å nå et felles mål. Håpet er at vi sammen arbeider for at Sørums vil fortsette å være et godt sted å bo.

I mellomtiden vil styret i historielaget drive en aktiv rekrutteringskampanje for å styrke tillitsmannsapparatet frem til kommende årsmøte. Aktiviteten deretter styres av ressursene.

Dag Winding-Sørensen

Våren 2016 har tradisjonelle aktiviteter blitt fulgt opp.

2. mai. 7. klasse på Fjuk hadde aktivitetsdag på Slora Mølle

8. mai. Blomster på minnesmerkene etter 2. verdenskrig og på graven til Knut Karstein Tornaas ved Frogner kirke. Han døde i tysk fangenskap.

23.- 27. mai: Gammeldags skole på Vølneberg for alle kommunens 4. klassinger.

Se mer på Facebooksiden til Blaker og Sørums

SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Asbjørn Langeland – 63 82 00 85
Steffen Sætereie – 994 20 652
Anne-Marie Lund – 477 57 261
Dag Winding-Sørensen – 995 45 347

Adresse

Postboks 72
1921 SØRUMSAND

Telefon

Dag Winding-Sørensen
Leder
995 43 747

Epost:

redaksjon@sorumhistorie.no

Hjemmeside

www.sorumhistorie.no

Grafisk design

Jørgen Kirsebom

Opplag

600 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykket av

X-Idé AS
1472 Fjellhamar

*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

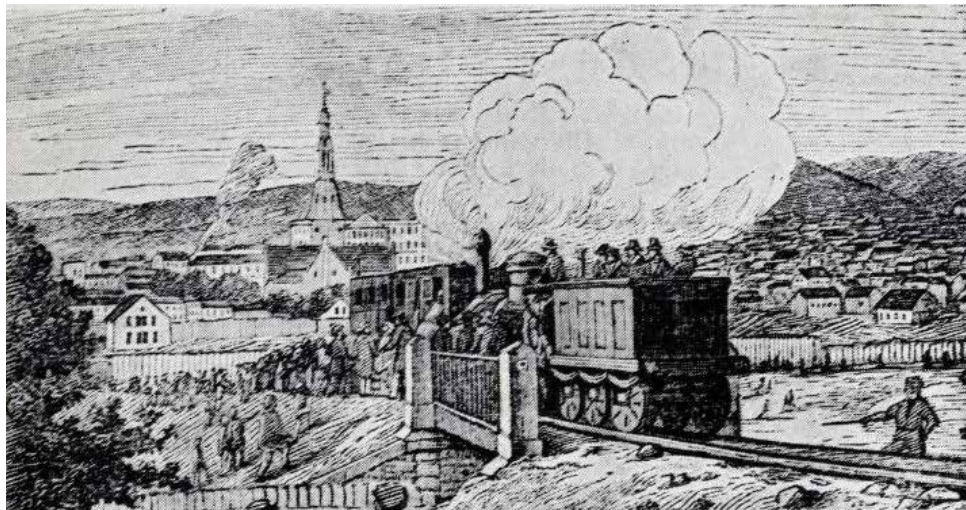
Aktivitetsdag for Fjuk skole på Slora
Mølle 2016. Veiledere er Hans Bjørge
(til venstre) og Hans Marigård.
(Foto: Steffen Sætereie)

Bygder i forandring

Da jernbanene kom til Sørum i 1850- og 60-åra

Asbjørn Langelands foredrag på årsmøtet i Blaker og Sørum historielag, 10. mars 2016.

«Vårt Norges største verk» sa lagtingspresident H. L. Bergh da Hovedbanen åpnet i 1854. Aldri før var det blitt gjennomført et så stort anleggsarbeid i Norge.

Prøvetur på jernbanen den 4. juli 1853 (Tresnitt i Ill., Nyhetsblad).

Store anlegg på rekordtid

Hovedbanen:

Anleggsarbeidene på Hovedbanen startet 8. august 1851, og hele banestrekningen Kristiania – Eidsvoll ble offisielt åpnet 1. september 1854. På disse tre åra ble det som kanskje var det største anleggsarbeid som til da hadde vært utført i Norge, gjennomført. Det ble satt i gang arbeid langs hele linna samtidig, men strekningen Oslo – Strømmen var fullført allerede høsten 1852, og da ble denne strekningen åpnet for godstrafikk.

Hovedbanen ble bygd av et engelsk selskap, og ingeniører og arbeidsledere var engelske. Man startet med 350 arbeidere det første året, men sommeren etter, i 1852 arbeidet det 1500 mann på linna. Hvordan dette virket på bygdemiljøet, er det skrevet lite om. Men at dagliglivet i bygdene langs jernbanen merket den store tilstrømningen av arbeidsfolk og den store aktiviteten, er det ikke tvil om. Stortinget hadde satt krav om at hovedtyngden av arbeiderne skulle være norske. Likevel var det ca. 40 engelske arbeidere på anlegget, og de skulle lære opp de norske. De norske arbeiderne kom stort sett fra bygdene og hadde erfaring fra gårdsarbeid. De var husmenn, tjenestegutter eller hjemmeværende sønner på gårdene.

Det ble stor konkurranse om å få arbeid på anlegget, og mange måtte reise hjem igjen uten ansettelse. Fattigdom og nød var det mye av på midten av 1800-tallet. Å få betalt arbeid på jernbaneanlegget kunne bli en veg ut av fattigdommen, og det var ikke uvanlig at fattigkassa forskutterte reiseutgiftene for dem som skulle

INNHOOLD:

Lederens spalte	2	Skinner til Frihet	15
Bygder i forandring	3	Fotball i Blaker	16
Vølneberg vevring og DKS	9	Håndballjenter	17
Rånåsfoss bru	10	Årsmøtoreferat m.m.	18
Sanitetsforeningene	12	Arrangementer å merke seg	19

Frogner gamle kirke Foto A. B. Wilse

dra til anlegget for å søke arbeid. Noen stilte med attest fra sognepresten. Fra fjerntliggende bygder hendte det at arbeidssøkerne tok med kone og barn og gikk milevis til fots for å søke jobb på anlegget. Men det var langt fra arbeid til alle. En kan tenke seg skuffelsen de som ble avvist, må ha følt.

Når 1500 mann skal ha arbeidsredskap og utstyr, mat, et sted å bo o.s.v., er det et stort apparat som må settes i sving. For 160 år siden var det ennå ikke landhandlerier og forretninger på Romerike. Dette var ei tid da den redskapen som ble brukt, ble laget i gårdssmier, klær ble laget hjemme eller av lokale skreddere, og maten var stort sett den som var produsert på gården. Det må derfor ha vært en enorm utfordring å skaffe forsyninger til så mange arbeidere.

Noe av utstyret som skulle brukes, ble innført fra England. Trillebårer, vogner som ble trukket på skinnegangen, og annet utstyr ble importert, og engelske jernbanespader ble et begrep. Men ellers må bygdene langs linna ha skaffet det meste. Det krevdes også en omfattende transporttjeneste for å få fram skinner, sviller, grus og stein, og det var bønder fra bygdene langs banen som sto for transporten. Jeg har ikke sett noe tall for denne delen av anleggsvirksomheten, men bønder med kjøreoppdrag kom i tillegg til de 1500 anleggsarbeiderne.

Arbeiderne bodde svært kummerlig. Distriktslegen i Ullensaker skrev rapport om de dårlige boforholdene i trange og skitne bordhytter. Han var bekymret for arbeidernes helse, men man unngikk alvorlige sykdoms-

utbrudd. Arbeidsdagen var 12 timer, fra 6 morgen til 6 kveld med to spisepauser. Vanlig daglønn var 30 skilling (ca. 1 krone), men dette økte noe i løpet av anleggsperioden. Noen arbeidet på akkord, og da kunne de tjene litt mer, men ingen kom over 60 skilling om dagen. Sammenlikner vi denne lønna med det en husmann eller gårdsarbeider tjente, må 30 skilling og helt opp til 60 om dagen ha vært en betaling de ellers bare kunne drømme om. I 1850-åra fikk husmennene på Nordli i Sørum 12 skilling om dagen på sommertid, og 8 skilling om vinteren. 12 skilling var 40 øre da man gikk over til krone som myntenhet i 1875.

Selv om jernbanebygginga ble utført på imponerende kort tid, var det ikke alt som gikk som smurt hele tida. Vintre med mye snø, tele og kulde var uvant for engelskmennene. De hadde ikke planlagt for slike forhold. Konflikter mellom ledelsen og arbeiderne forekom også. Det hendte at engelske arbeidsledere tok ut forskudd, men unnlot å utbetale lønn til arbeidsfolka, og da kunne det bli stans i arbeidet. Det var heller ikke bare enkelt å ha utenlandske arbeidsledere som ikke snakket norsk. Dette var flere år før de faste skolene ble innført her i landet, så mange arbeidere kunne knapt lese. Møtet med et uvant arbeidsmiljø og arbeidsledere som snakket engelsk, må ha vært tøft. I avisene ble det dessuten klaget over at de engelske arbeiderne drakk «bayersk øl og akevitt over all måte».

Anleggsledelsen innførte imidlertid flere positive tiltak. Det ble etablert

egen sykekasse for arbeiderne, og det ble ordnet med legetjeneste. Spesielt polititilsyn for anlegget ble det også ordnet med. Politiet skulle ikke bare sørge for ro og orden blant arbeiderne. Til politiets oppgaver hørte også å holde uvedkommende unna linna. Den første tida var det et stort problem at folk ikke passet seg når det kom tog. «For utbredelse av gudsfrykt og god tone blant arbeiderne» ansatte entreprenøren en egen prest. Presten skulle dessuten påse at arbeiderne ikke sløste bort pengene sine.

Både under byggeperioden og etter åpningen var det stor interesse for jernbanen i hovedstadens aviser og magasiner, og mange skildret turen fra Christiania til Eidsvoll. Her tar jeg med et lite sitat fra «Skillingsmagasinet» like etter at jernbanen åpnet i 1854: «Når man nærmer seg neste stasjon, Frogner, får egnen et blidere, behagelige utseende, og man overraskes ofte ved smukke situasjoner. Denne omgivelsenes skjønnhet taper seg dog snart. Ved stasjonen, Kløften, hvor jernbanen overskjærer den stockholmske hovedvei, er egnen allerede mindre enn smukk.»

Kongsvingerbanen

Bare fire år etter at Hovedbanen åpnet, ble anleggsarbeidet på Kongsvingerbanen igangsatt. Etter litt over tre år kunne de sette i gang godstrafikk mellom Blaker og Lillestrøm, og etter knapt fire år, høsten 1862 var hele jernbaneanlegget Lillestrøm – Kongsvinger fullført.

Nordmennene hadde nå fått erfaring med jernbanebygging, og denne gangen var det den norske staten som bygde

Blaker stasjon

og siden drev banen. Sammen med to andre baner som ble bygd samtidig, var Kongsvingerbanen Norges første statsbane. Ledelsen på anlegget var norsk, og arbeiderne ble for en stor del rekruttert fra bygdene på Østlandet. Men på Kongsvingerbanen deltok det også en ny type anleggsarbeidere, svenske rallare. En mengde svenske arbeidssøkere strømmet inn over grensa. Mange av dem var dyktige fagfolk med erfaring fra gruver og jernbaneanlegg i Sverige og vant med hardt arbeid. Men det kom også lykkejegere og omstreifere. Svenskene tok seg rett som det var noen durabelige rangler, det gjorde nok mange av de norske også, så det var ikke lett å opprettholde disiplinen på anlegget. Det ble derfor ansatt egne politibetjenter med baser i Fet og Nes. Disiplinproblemene skyldtes nok for en stor del at det ble opprettet handelsbuer langs linna, og disse fikk selge øl og vin. Begrunnelsen for å opprette handelsbuene, var at de ville komme det uregulerte salget til livs. Sjefen for anlegget rapporterte allerede etter noen måneders anleggsdrift at det ble solgt øl i nesten hvert hus langs linna.

På årsmøtet i historielaget der jeg holdt dette foredraget, fikk vi en kommentar fra formannen i Romerike historielag, Tom Halvorsen. Han fortalte at slektsforskere ofte har problem med å finne opplysninger om hvem som var far til mange av de barna som ble født utenfor ekteskap i Blaker og Nes i perioden 1859 – 1863.

Anlegget av Kongsvingerbanen medførte få tekniske problemer, men å krysse Glomma var en stor utfordring.

I 1860 opplevde Romerike en av de største flommene som kan huskes. I vårt område kunne denne flommen måle seg med Storofsen sytti år før (1789). Flommen forsinket arbeidet, og noe av det som var utført, raste ut. Flommen skapte problemer for driften av Hovedbanen også. Det var så mye vann at det ble brukt dampskip mellom Lillestrøm og Leirsund. Flere steder ble banelegemet skadet, så drifta måtte innstille en periode. Folk var fra gammelt av vant med at flommer var noe en måtte leve med, men jernbanedrifta førte til at man måtte tenke på flomsikring. Som følge av de problemene flommen i 1860 påførte jernbanen, ble den første utspreginga i Mørkfossen ved utløpet av Øyeren foretatt.

Valget av trasé fikk store konsekvenser for Sørums. Den opprinnelige planen som var utarbeidet av Ingeniørkaptein C. W. Bergh, var at Kongsvingerbanen skulle legges på Vestsida av Glomma fra Fetsund til et stykke nord for Bingsfossen. Men da arbeidet skulle igangsettes, ble det stor uenighet mellom Bergh og sivilingeniør C. A. Pihl som var ansvarlig for anlegget, om hvor det var mest hensiktsmessig å krysse Glomma. For å komme til enighet, ble det søkt råd hos Robert Stephenson som hadde bygd Hovedbanen. Stephenson anbefalte bru ved Fetsund, og sånn ble det. Forsinkende konsekvensutredninger og politisk behandling var ukjent i den tida. Så vidt en kan se, engasjerte ikke kommunestyret i Sørums seg i saken i det hele tatt.

Når Fetsund ble valgt som brused, fikk det øyeblikkelig virkning for tømmerlensene i Glomma. Jernbanebrua

var slik konstruert at tømmerdireksjonen ble nødt til å flytte all sortering av tømmer til nedsida av brua. Allerede i 1861 ble sorteringslensene flyttet, og mye av den store aktiviteten som hadde vært ved lensene i Sørums, ble nå overført til Fetsund. Mange lensearbeidere flyttet snart etter, og flere bosteder langs elva ble fraflyttet, særlig på Bingsida. Dette er ett av mange eksempler på hvordan jernbanen helt fra starten av virket inn på næringsliv og bosetting.

Landbruket: Fra transportnæring til matproduksjon

Blant bøndene på Romerike var det betydelig motstand da den første jernbanen ble planlagt. Med god grunn var de redde for å miste skyssinntektene som var det økonomiske grunnlaget på mange gårder.

Det var tre former for skyss- og transportvirksomhet som ble drevet av bøndene:

1. Skyss av vegfarende organisert fra skysstasjoner.
2. Varetransport begge veier mellom Christiania og bygdene innover i landet.
3. Den såkalte plankekjøringa mellom Strømmen-Lillestrøm og Christiania.

Vegfarende som skulle nordover og østover i landet reiste langs den tidas kongeveier d. v. s. riksveger. Langs disse vegene var det et nett av skysstasjoner med offentlig godkjenning, og etter hvert også offentlig tilskudd. Gjennom Frogner gikk Den Trondhjemske Kongevei med avkjøring til Den Øvre Haldenske Kongevei, og det var

På jernbanen når melken kommer. Foto Narve Skarpmoen

skysstasjon på Mo, seinere Frogner og Hval. På Mo ble det i 1820-åra formidlet 2 500 – 3 000 hestebytter i året, og dette tallet var antakelig noe høyere de siste åra før jernbanen kom. Med et så stort antall skysoppdrag er det klart at mange av bøndene i området hadde et betydelig engasjement i persontrafikken. Da Hovedbanen åpnet, ble all nord-sør-trafikken borte. Men fortsatt måtte de som kom med toget til Frogner og skulle videre østover, ha skyss. Det samme gjaldt de som kom med tog til Kløfta. Så bøndene i Sørums mistet ikke all persontrafikken i 1854. Da Kongsvingerbanen åpnet i 1862, ble imidlertid hesteskyssen fra Frogner og Kløfta sterkt redusert, nå var bare lokaltrafikken igjen.

Varetransporten med hest mellom Christiania og Eidsvoll var stor begge veier før jernbanen kom. Regnskapsåret 1846 – 47 ble det kjørt 27 384 vognlass og 47 427 sledelass på denne strekningen, til sammen 74 811 lass. De fleste lasskjørerne kom fra Øvre Romerike, men også Sørums bønder deltok i denne transporten. I 1854 overtok jernbanen. Men mye av varene som kom til stasjonene, skulle fraktes videre. Særlig ble Kløfta en viktig omlastingsstasjon, og mange Sørums bønder kjørte varer fra Kløfta og østover, men også dette avtok da Kongsvingerbanen åpnet. Det var forresten ikke bare de bøndene som sjøl dreiv med kjøring som var engasjert i denne virksomheten. Salg av fôr til kjørerne hadde et betydelig omfang.

Plankekjøringa hadde før 1854 stor betydning for bøndene i Sørums. I 1854 var det 150 sager i Strømmen-Lillestrømområdet, og det ble skåret 50 000 tylfter tømmer pr. år. Hvor mange plankelass dette utgjorde, har jeg ikke sett noe tall for, men kildene sier at

det deltok opptil 3000 hester hver vinter i denne kjøringa. Det første året etter jernbanen tok over, var vekta av planker og bord fra Strømmen 21 104 tonn. Plankekjørerne kom fra hele Romerike, Hadeland og Odalen. De leide seg inn på gårder i Skedsmo og Rælingen, eller hos huseiere i Strømmen der det ble satt opp dårlige staller av bakhun til hestene. En bonde kunne gjerne stille med flere hester og kjørekarer. Kjørekarene var husmenn og gårdsgutter eller sønner på gården. På mange gårder i nærheten av Strømmen kunne det være opp til 70-80 hester med kjørekarer innlosjert, og det fortelles at på Lille Strøm gård i Rælingen tok de inn 150 hester. Boforholdene var elendige, og det fulgte mye fyll og spetakkel med plankekjørerne. Kjøresesongen begynte etter jul og varte i ca. tre måneder, og det var ekstra stor aktivitet i to – tre uke på seinvinteren.

Mye av kjøringa som bøndene drev med, var dårlig betalt, og ofte underbød de hverandre. For gårdsdrifta var plankekjøringa en tvilsom geskjeft. Hestene ble kjørt hardt, så når våronna kom, var de ofte utslitte etter det harde vinterarbeidet. Det gikk selvsagt med mye fôr til hester som skulle gå i hardt arbeid hele vinteren, og det beste høyet gikk med til hestene. Kuer og sauer måtte stort sett fores med halm. Så mye frakt av gods og personer vil jo kreve store mengder energi eller drivstoff, og all energien ble produsert på gårdene. Jernbanen erstattet høy og havre med kull.

Nye muligheter for salg av jordbruksprodukter

Da jernbanen overtok både gods- og persontrafikk, og ikke minst plankekjøringa, måtte bøndene finne andre måter å skaffe seg inntekter på.

Løsningen ble en sterkere satsing på jordbruksproduksjonen. Jernbanen medførte derfor en stor framgang for jordbruket. Dette skyldtes ikke bare at mye av kjøringa var blitt borte, men også at jernbanen gav bøndene en ny mulighet til å sende varer til byen. En meget stor befolkningsøkning i Christiania og nabokommunene førte dessuten til at behovet for jordbruksprodukter økte voldsomt. Det utviklingstrekket som er mest iøynefallende, er at bøndene på kort tid la om produksjonen fra korn (særlig havre) til mjølk og kjøtt.

Hvordan salget av jordbruksprodukter ut av bygda utviklet seg, kan en se av fraktoppgavene for jernbanen. Det første året var det ikke noe melkesalg, og salget av smør og ost var meget beskjedent. Tre år etter var smør og ost tidoblet, og det ble levert en betydelig mengde melk. Kornsalget var nesten halvert, men det ble solgt dobbelt så mye poteter.

Tabellen viser vareforsendelser fra Frogner stasjon

Vareslag	1855	1858
Korn	78 tonn	42 tonn
Poteter	17 tonn	41 tonn
Kjøtt	150 kg	2200 kg
Smør og ost	350 kg	3350 kg
Melk	--	125tonn

Kløfta ble stasjonen for de nordvestlige delene av Sørums og gårdene nord i Frogner. Kløfta var den stasjonen på hele banestrekningen som tok imot mest jordbruksprodukter, og en god del av det som ble levert der kom fra Sørums. Jeg skal ikke ta for meg alle tallene fra Kløfta, men utviklingstrenden der var den samme som på Frogner, halvering av kornleveransene, en liten økning for poteter, tidobling av smør og ost fra 2400 kg til 26 300 kg, og en melkeleveranse på 238 tonn, mens det heller ikke der ble levert melk tidligere.

Fra Kløfta ble det også sendt 640 tomme fustasjer. Det vil si tomme tønner som ble sendt i retur til Christiania. (Dere husker kanskje TV-sketsjen med Rolv Wesenlund og Kirsti Sparbo om doble fustasjeoppheng).

Alle varene som bøndene leverte de første åra, måtte de selv bringe til stasjonen og ekspedere. Smør og ost var kjerna og ysta rundt om på gårdene. Meieriene kom mange år seinere, Sørums meieri 1885, Frogner meieri 1896. På Kløfta opprettet Christiania Meieribolag et avdelingsmeieri i 1872,

men dett ble snart nedlagt, og Kløfta meieri ble ikke opprettet før i 1897. Før det ble meierier på bygdene, måtte hver enkelt bonde skaffe seg avtale med mottakere i byen. Det er imponerende å se at man allerede tre-fire år etter at jernbanen kom i drift, hadde klart å organisere faste melkeleveranser.

Nå gir ikke disse tallene et fullstendig bilde av hvilke varer bøndene solgte til byen. Helt fram i mot 1940 solgte mange bønder fra Sørums høy i byen, og dette kjørte de selv med hest. Det samme gjaldt i en viss grad også kjøtt og andre produkter som de selv kjørte til torvet i Oslo eller Lillestrøm.

Leveranser fra Blaker

Utviklinga langs Kongsvingerbanen fulgte nok stort sett det samme mønsteret som langs Hovedbanen. Men når bøndene vest i Sørums høy kunne legge om drifta og bl.a. levere melk og andre produkter til byen like etter at plankekjøringa fra Sagdalen opphørte, måtte bygdene øst for Glomma vente noen år før de fikk samme muligheten. Ser en på tallene for Kongsvingerbanens første driftsår, 1863, så hadde de allerede da kommet i gang med melkelevering, men riktig nok bare 29 tonn. I 1870 var melkeleveransen øket til 150 tonn. Leveransene av smør og ost var 650 kg, men i 1880 var denne leveransen øket til 40 tonn. Det ble levert 60 tonn korn og 190 tonn poteter i 1863. Blaker var en viktig stasjon for et stort område østover i Aurskog og Hølandsbygdene. Selv om bøndene i Blaker ikke lenger kunne delta i plankekjøringa til Christiania, må det ha vært stor kjøreaktivitet til og fra Blaker stasjon. Det ser en tydelig av godstabellene. I 1863 ble det fra Blaker sendt en stor mengde planker, bjelker, bord og tømmer. I alt utgjorde dette 658 jernbanevogner. Fra Blaker ble det også sendt 15,5 tonn mur- og takstein. Dette var kanskje ikke så mye da det på denne tida var fem teglverk i Aurskog og Blaker.

Noe som er mer overraskende er at svenske jernverk og glassverk begynte å sende varer med jernbanen fra Blaker til Christiania. Svenskene kom fra Värmland og kjørte over Mangen til Blaker. Dette var en transportrute som vokste fram lenge før jernbanen ble anlagt. I Värmland ble det produsert jern, glass og stoffer. En del av produksjonen eksporterte de til Norge, og varetransporten gikk med hest til Christiania. Da jernbanen kom, kunne de avslutte hesteskyssen ved Blaker og sende varene

videre med tog. I 1863 ble det levert 113 tonn jern og 4,5 tonn glass.

I den tida vi behandler her, ble bøndene mer opptatt av betydningen av å gjødsle jorda. Det ble viktig å ta vare på husdyrgjødsel og bruke den målrettet. Bøndene langs jernbanen fikk et ekstra tilbud. De fikk tilgang på dogjødsel fra byen. Den kalte de pudret. Etter hvert som Christiania vokste, ble det store mengder pudret som måtte ut av byen. Allerede fra jernbanens første år begynte man å sende dogjødsel ut med jernbanen, og Kløfta var en tid den stasjonen som mottok mest pudret. Da Kongsvingerbanen åpnet, fikk også bøndene langs denne banen tilgang på pudret, og allerede i 1863 mottok Blaker stasjon 11 tonn dogjødsel.

Den utviklinga landbruket fikk de første åra etter jernbanene åpnet, ville nok før eller siden kommet i alle fall, men bygdene langs jernbanen kom raskere i gang og fikk flere bein å stå på enn dem som ikke hadde de samme muligheter for transport.

Nye varer og nye vaner

Det var ikke bare ut av bygda det ble sendt varer med jernbanen. Med banene kom det også mange slags handelsvarer som det før hadde vært lite av på bygdene. Fra gammelt av var handel forbeholdt kjøpmenn i byene (kjøpsteder og ladesteder), men utover på 1800-tallet ble det i flere omganger lettet på reglene. Fra 1842 ble det fritt å handle med en del forbruksvarer, men man måtte fortsatt ha kongelig bevilling for å drive handelsvirksomhet. Fullassorterte landhandlerier ble ikke tillatt før i 1868. I daværende Sørums kommune var det etter 1842 flere som søkte om tillatelse til å drive handel, men alle fikk avslag. Først i 1855, året etter åpningen av jernbanen, ble den første handelsbevillingen gitt. Den første landhandleren med kongelig bevilling ble Håkon Larsen Frogner. Dette var en direkte følge av jernbanen, og det ble de første to årene gitt bevilling til landhandlerier ved alle stasjonene langs Hovedbanen. Men snart ble det også lettet på restriksjonene utover bygda ellers, og i perioden 1860 – 65 ble det utstedt 13 handelsbrev til folk som ville drive handel i Sørums høy. I Blaker kom den første landhandelen i 1868, Blaker Husholdningsforening (også kalt spareforening).

Hva kjøpte folk hos landhandleren?

Kaffe, sukker, krydder, sild, gryn og andre kornvarer var basisvarer. Men også stoffer, lampepetroleum og øl ble viktige varer. I amtmann Colletts beretning for 1865 blir det uttrykt bekymring for at folk bruker for mye penger til rene forbruksformål. «Nytelse av kaffe er drevet til overmål, og av bayersk øl til virkelig misbruk» skrev amtmannen. Han beklaget at billige bomullstøyer har fortrenget bruken av hjemmevevde ull- strie- og linklær. Store kvanta kaffe drikkes inntil seks ganger i døgnet, og råstekte vaffer og de såkalte lomper har fortrenget flatbrødet.

Vi kan ellers få et inntrykk av hva folk kjøpte når en ser på godsforsendelsen fra Christiania til de forskjellige stasjonene.

Vareslag	Frogner 1858	Blaker 1863
Kornvarer	43 tonn	96 tonn
Salt	48 tonn	41,7 tonn
Sild	26 tonn	42 tonn
Kjøtt	----	2,2 tonn
Øl	168,5 tonn	63,45 tonn
Brennevin	--	125tonn

På Frogner ble det dessuten mottatt 950 kg. jernvarer, 260 kg. kull og 140 kg. slipe- og møllesteiner. På Frogner mottok de ikke brennevin, men på Kløfta mottok de både brennevin og øl, 3 125 kg. brennevin og 409 tonn øl i 1858. På Blaker ble det i 1863 mottatt 15 tonn slipe- og møllesteiner, 12 tonn jernvarer og 1250 kg. glass.

Persontrafikken ble viktig

På Hovedbanen ble det to tog om dagen hver vei mellom Oslo og Eidsvoll. Reisetida for hele strekningen var 3 timer og 10 minutter. Fra Lillestrøm til Oslo tok det en time og fem minutter.

Første driftsår hadde Hovedbanen totalt 156 699 passasjerer. Antall reisende til og fra Frogner var 13 165. De fleste reiste til eller fra Christiania, i alt 9512, ellers var Kløfta og Strømmen de stasjonene som hadde flest reisende til og fra Frogner. Etter fem år var antall reisende over Frogner stasjon økt til nesten 19 000 (18 938).

Toget hadde 4 klasser, og de fleste reiste med tredje og fjerde klasse. På fjerde klasse reiste passasjerene i åpne kassevogner uten benker og tak. De var jo fra før av vant med å reise med hesteskyss uten dekke for vær og vind,

så da var vel dette greit nok når de skulle reise med tog også. Men allerede i 1859 ble 4. klasse avskaffet. Da ble disse vognene ombygget til 3. klasse slik at de fikk benker og et seildukstak som holdt regnet ute. 2. og 3. klasse hadde ikke oppvarming. Selv om godstrafikken var atskillig større ved Blaker enn Frogner, var det ikke en tilsvarende forskjell i persontrafikken. I 1863 som var det første hele driftsåret på Kongsvingerbanen, var antall reisende til og fra Blaker 12 189. De fleste som reiste fra Blaker, reiste videre med Hovedbanen fra Lillestrøm til Christiania, og av dem som kom med toget til Blaker var ca. 2/3 reisende fra Hovedbanen.

Statistikken forteller ikke hvem som reiste eller hvorfor de reiste, men daglige arbeidsreiser, det vi i dag kaller pendlerreiser, var det ikke. Fra 1860-åra og framover mot århundreskiftet var det en meget sterk nedgang i folketallet både i Sørums og Blaker. I perioden 1865 – 1890 gikk folketallet i Sørums tilbake med 18 %. Jeg har ikke tallet for Blaker, men i Aurskog som Blaker var en del av, var nedgangen ca. 19 %. Dette var en periode da folketallet i Christiania, Aker, Strømmen og Lillestrøm hadde en meget stor vekst, og det er opplagt at mye av nedgangen i folketallet i bygdene på Romerike skyldtes at folk reiste til byen for å søke arbeid. Utvandring til Amerika spilte også en betydelig rolle. Det ser derfor ut til at jernbanene gjorde det lettere å flytte ut av bygda.

Nye arbeidsplasser og nye bosteder

Både ved Frogner og Blaker stasjon ble det fast ansatt stasjonsmester, telegrafist og to jernbanearbeidere. I tillegg til de faste stillingene ved stasjonene foregikk det stadig vedlikeholdsarbeid på linjene og bruene, så det kunne være varierende antall folk som var tilknyttet jernbanen. I folketellinga for 1865 var det i Sørums og Blaker 28 personer med jernbanen som arbeidsgiver. Jernbanefolka kom ofte utenfra og representerte noe nytt i bygdesamfunnet. I 1865 var det to jernbanearbeidere i Sørums som var født i England, men de hadde norskfødte koner. En av dem ble benevnt «jernbanens brobygger». (Det ble bygget ny bru på Børke i 1865.) En tredje var født i Sverige, også han hadde norsk kone.

Stasjonsmestrene hadde selvsagt bolig på stasjonen. Ofte var telegrafisten

leieboer hos stasjonsmesteren. Flere av jernbanearbeiderne bygde hus langs linna, gjerne med litt jord til. I Frogner fikk et par av de nye bostedene navn etter jernbanen. Linnerud og Linneberg som seinere fikk en misvisende «d» i navnet. Ellers ser en at flere av jernbanearbeiderne var sønner på gårdene i nærheten. Noen var husmenn, men disse fikk nok snart kjøpt plassene sine, og mange av arbeiderne var losjerende på gårder i nærheten. Det var nok slike som reiste rundt fra det ene oppdraget til det andre.

Ved mange stasjoner og linjevokterboliger ble det bygd fjøs og anskaffet jord til kjøkkenhage og potetåker. I den sammenheng hadde linjeslåtten stor betydning. Graset som vokste langs linnene var forbeholdt jernbanefunksjonærene. Gamle sviller og kratt som vokste langs linnene ble verdifullt brensel som også var en rettighet for de ansatte. I 1865 hadde stasjonsmester Steensgaard på Blaker stasjon to kuer og en potetåker. Stasjonsmester Andersen på Frogner hadde to kuer, 2 mål bygg og en potetåker. Et eksempel på en jernbanearbeider fra den tida er Ole Pedersen på Bjerke i Frogner. Han var selveier på et småbruk der han hadde ei ku og en gris, to mål bygg, ti mål havre og en potetåker.

De som hadde fått fast ansettelse ved jernbanen, hadde det en seinere ville kalle statusyrker. Først og fremst gjaldt det stasjonsmestrene og telegrafistene, og selvsagt lokomotivførere og konduktører. Men også de fast ansatte arbeiderne hadde stillinger som var ettertraktet.

En fast ansettelse ved jernbanen var en stilling man hadde på livstid, og allerede i 1855 ble det opprettet en «syge- og hjælpekasse». I 1868 ble det opprettet en felles pensjonskasse for Hovedbanen, Kongsvingerbanen og banen Hamar – Elverum. Alle som hadde vært ansatt ved jernbanen i fem fulle år, fikk rett til pensjon ved uførhet, ulykker eller oppnådd aldersgrense, og pensjonsalderen var 65 år. Pensjonsordningen gjaldt også for enker. I tillegg til fast lønn, sykekasse og pensjon hadde funksjonærene flere andre fordeler. De kunne søke om fribilletter både for seg selv og familien, og det kunne mange ganger bety mye når barna deres skulle søke utdanning i byen.

Funksjonærene ved jernbanen var underlagt et detaljert reglement. De skulle fremvise god vandel og oppførsel. All grovhet, sverging og banning i tjenesten skulle straffes med bøter

eller oppsigelse. Stasjonsmesteren skulle påse at funksjonærene var «rene på person og klæder», og det var forbudt å ta imot gaver og drikkepenger.

Daglige rutiner og vaner endret seg

Jeg har tidligere vist hvordan jernbanen bidro til at mange slags «byvarer» ble vanlig i husholdningene. Sigurd Kolsrud som har skrevet om Målet i Sørums, har tatt for seg hvordan den gamle bygdedialekten forsvinner. Kolsrud sier at det var langs jernbanene dialekten først ble borte. Ved stasjonene oppsto det en ny dialekt med sterke innslag fra målet i Oslo og i Lillestrøm. Dette stasjonsmålet spredte seg så gradvis utover i bondesamfunnet. Ved stasjonene arbeidet det mange som daglig hadde kontakt med folk utenfra. Det gjaldt dem som arbeidet på stasjonen, men også kjøpmenn, handelsbetjening, håndverkere og andre. I en tid lenge før aviser, radio, TV og andre kommunikasjonsmedier ble vanlig, betydde den daglige kontakten med omverdenen som folk ved stasjonene hadde, at de kom til å skille seg litt ut fra det tradisjonelle bygdemiljøet. Mange av dem var dessuten innflyttere, og de hadde sikkert med seg skikker og tradisjoner fra sine hjemsteder.

Et annet resultat av jernbanens inntog var at folk måtte lære seg å følge klokka. Toget fulgte tidtabeller. Fra gammelt av hadde man en rekke tidssoner, ikke bare mellom land, men også innenlands. Oslo og Bergen hadde forskjellig tid, og til og med Drammen hadde sin egen tidssone. Når en skulle organisere togtrafikk, måtte klokken stilles likt. Men offisielt innførte ikke Norge normalt tid for hele landet før i 1895.

De gamle kongevegene som gikk gjennom Romerike, har alltid medført at disse bygdene ble åpne for impulser utenfra. Utover på 1800-tallet fikk nærheten til hovedstaden en stadig større betydning. Da Hovedbanen kom i 1854, og Kongsvingerbanen i 1862, innledet disse banene en ny tid for bygdene våre. ■

Kilder:

Drifts-Beretning for den norske Hoved-Jernbane, årgangene 1855 – 1859.

Broch, Just: Den gang man gikk til anlegg av Norges første jernbane. Oslo 1930.

Østvedt, Einar: De norske jernbaners historie. Oslo 1954.

Ribbskog, Øivin: Bønder i byvegen. Oslo 1949.

Lillevold, Eyvind: Aurskog og Blaker, b.3, 1968.

Bildene er fra Nasjonalbibliotekets fotosamling

Vølneberg Vevring og Den kulturelle skolesekken

Like sikkert som våren kommer til Vølneberg, er medlemmene i vevringen i gang med å legge til rette for å motta skolebarna i 4. trinn fra alle skolene i Sørum.

Ull blir tråd: Solveig Tveit og Helene Dahl viser hvordan ullen tvinnes til tråd. Foto: Grete Vahsen

Vi ønsker å gi barna et godt innblikk i de viktige tradisjonene som spinning og veving har. Skolebarna får se hvordan kardet ull endres til garn når "rokken går", og de får prøve å karde ull. Sang og fortelling hører også med, slik at barna kan få en forståelse av veien fra sau og ull til et ferdig plagg, slik det var i "gammel" tid. Barna er også ivrige i vevstolene, og synes det er moro når de ser hva de kan prestere.

For å gjennomføre skoleuka trenger vi assistanse av andre veveinteresserte. Vi er 10 medlemmer i Vølneberg Vevring og trenger hjelp av 6 – 7 damer. I år er det 17. gang vi har arbeidet med Den kulturelle skolesekken. 225 barn deltok, fordelt over fem dager.

Det er ikke godt å si hvem som er mest spent når bussen står ved porten og barna kommer mot oss i lang rekke, fulgt av lærerne. Flagget er heist, og alt er lagt til rette av Historielaget og Vevringen når vi får besøk i "den gamle" og "den nye" skolen på Vølneberg.

Hilsen
Vølneberg Vevring
Kristine, Grete E., Solveig, Berit, Helene, Eve, Haldis, Britt,
Grete V.

Populære tepper: Et utvalg av elevarbeidene fra skoleuka i 2015. Foto: Berit Thue

Ny renning: Solveig Tveit, Eve Winding-Sørensen og Grete Egner forbereder skoleuka. Her har veven fått ny renning slik at årets elever kan prøve seg på både små og store vevstoler. Foto: Grete Vahsen

Helene Dahl lærer to ivrige jenter å veve. Foto Grete Vahsen

Rånåsfoss bru

- Refleksjoner fra en kulturkriger

Av Jørgen Kirsebom.

Tirsdag 19. april ble Rånåsfoss bru gjenåpnet med taler og snorklipping nesten på dagen fire år etter at bevaringen var et faktum. Brua har gjennomgått en rehabilitering som har kostet 16 millioner. Var det verdt det?

Lokalt engasjement

For litt over fire år siden ble rivingsplanene gjort kjent av Romerikes Blad. Opplev Sørums satsning på en bevaringskampanje etter noen dager med «research». Ola Fjeldheim fra Fortidsminneforeningen skrev i tidskriftet «Fremtid for Fortiden», at kampanjen var «*et eksempel på vernekamp som det er mye å lære av. Informasjon og innlegg spres via nettet, og det hele krydres med flotte bilder som viser brua i all sin prakt. Bildene kan fritt lastes ned for redaksjonell bruk, og har allerede vært på trykk i lokalavisene.*

Nils Audun Karbø, avdelingsdirektør i Statens vegvesen, etterfulgt av Solveig Schytz (V) fra Akershus fylke, tidligere avdelingsleder Nils-Erik Bogsrud samt ordfører i Sørums kommun, Marianne Grimstad Hansen, påpekte alle som én at brua ville ikke vært her i dag hadde det ikke vært for det lokale engasjementet.

Det er selvfølgelig veldig hyggelig å

høre at det lokale engasjementet var utslagsgivende når man selv har vært en av de sentrale pådriverne. Det er også veldig positivt at både Sørums kommune, Rånåsfoss Vel, Blaker og Sørums Historielag, Fortidsminneforeningen, Bingen Lenseminneforening, politikere og mange enkeltpersoner ble aktive deltakere i kampanjen.

Det var også generell liten motstand blant politikerne i Sørums kommune. Det var bare én politiker og noen få sentrale personer jeg møtte som syntes det var tull å bevare brua. Gjentakende kommentarer var at vi ikke kan ta vare på alt, og at vi har jo ei fin og ny bru litt lenger oppe i elva. Selv om gamle-brua var unik, ville det være bortkastet å bruke så mye penger på et slikt prosjekt. Det er rart med det, man kan være enig med 30 politikere, men det er de gangene man er uenig man husker best. Men i etterkant er det viktigere å huske og være takknemlig for de man har

med seg, istedenfor de man har imot seg. Samtidig er det viktig å huske at uenighet er uvurderlig fordi man da må skjerpe seg i argumentasjonen sin. Litt motstand er gull verdt!

Viktigheten av verneplaner og en undersøkende presse

Jeg tror det utslagsgivende var vegvesenet sin egen verneplan. Hadde ikke de laget dette imponerende dokumentet, ville jobben vært mye vanskeligere - om ikke umulig. Det er også viktig at media følger med i timen og løfter fram saker når det offentlige systemet planlegger og vurderer inngrep i lokalsamfunn på denne måten. Her gjorde Jon Theodor Hauger-Dalsgard, fra Romerikes Blad, en kjempebra jobb da han belyste rivningsplanene til Statens vegvesen og fremhevet at brua var på verneplanen.

Jeg har forstått i etterkant at det kan være store konflikter internt i forskjel-

lige offentlige organer om viktigheten og innholdet av verneplaner. Jeg har også forstått at noen mener verneplaner innebærer bortkastede ressurser, og at de som jobber med planene, møter store utfordringer og kan bli regelrett motarbeidet.

Som aktivist har man kanskje en tendens til å se på det offentlige som én organisasjon eller én motstander. Man glemmer at inne i systemet er det mennesker med forskjellige meninger som også kjemper for samme sak. Det burde heves over enhver tvil at i denne saken, og sikkert i mange andre saker, er verneplanene viktige dokumenter som bør brukes av media og andre interessenter. Det at et objekt står på en verneplan, er på ingen måte det samme som at objektet er eller vil bli vedlikeholdt, vernet eller fredet. En verneplan kan ikke bli en sovepute. Derimot er planen en liste over viktige kulturminner som man kan bli nødt til å kjempe for dersom de skal bli vedlikeholdt og bevart.

Undersøkende aktivisme

Selv fikk jeg en telefon fra Willy Engen, som selv var aktiv i Bevar Bingsfoss-kampanjen på 70-tallet, etter at RB hadde trykket den første saken.

Engen nevnte at Rånåsfoss brua ble krevd bevart av Riksantikvaren allerede på slutten av 70-tallet da Bingsfoss brua ble revet. Denne telefonsamtalen ble sentral for bevaringskampanjen som Opplev Sørum satte i gang.

Jeg benyttet anledningen til å kontakte Norsk Vegmuseum og alle arkivene; Riksarkivet, Statens vegvesens arkiv, Akershus fylke, Sørum kommune og Riksantikvarens arkiv. Jeg ringte også til daværende sjef for tekniske kulturminner hos Riksantikvaren, som ikke ønsket å uttale seg om saken, men han lyttet ihvertfall. Han forsikret meg om at han hadde saken liggende på bordet foran seg.

Følgende brev ble sendt til alle arkivene:

«Jeg skulle gjerne hatt informasjon om byggingen av Rånåsfoss bru i 1918 og ombyggingen i 1927.

I tillegg vil jeg gjerne hatt innsyn i konsesjonsvilkårene for byggingen av Bingsfoss kraftverk og dokumenter ifbm rivningen av Bingsfoss bru/bevaring av Rånåsfoss bru. Kraftverket på Bingsfoss ble bygget i 1977 (i perioden 1975-1978) og Bingsfoss bru ble revet i 1978.»

Brevet ble etterfulgt av telefoner og

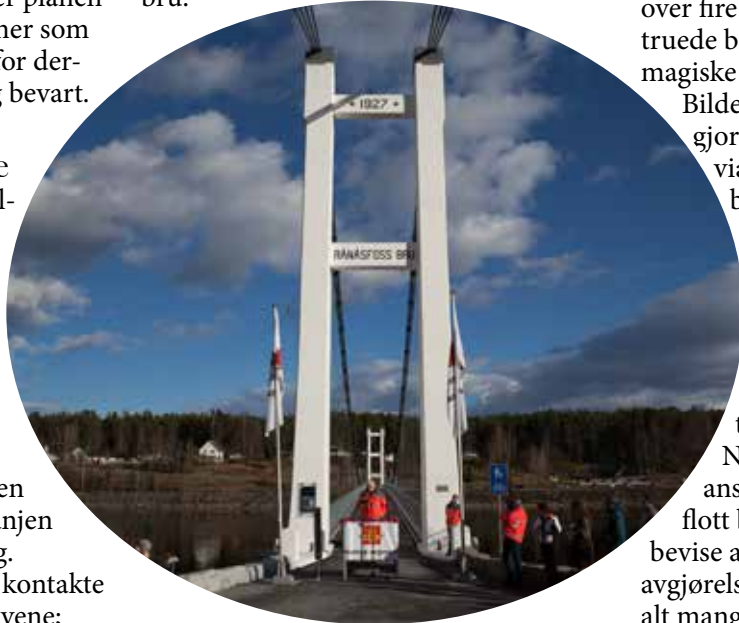
purringer.

Jeg fikk endelig svar samme dag som Statens Vegvesen kunngjorde bevaring av brua, den 16. april 2012. Da kom følgende epost fra Arkivverket:

«Rånåsfoss bru, og Bingsfoss bru og kraftverk

Vi har undersøkt i arkivet etter Statens vegvesen Akershus og funnet planer for byggingen av Rånåsfoss bru og Bingsfoss kraftverk. Referansen er A-10072 Statens vegvesen Akershus, serie Dd boks 42 og serie Fb boks, 28, 78 og 79. Det er mulig privatarkiv 1190 Kværner Brug, serie Eb boks 122-123 på Riksarkivet også kan inneholde opplysninger om byggingen av Bingsfoss kraftverk.»

Samme dag skriver Statens Vegvesen i sitt notat om bevaring av Rånåsfoss bru:

«Bingsfoss bru ble tillatt revet av Riksantikvaren under forutsetning av at Rånåsfoss bru ble bevart.»

Erkjennelser og innrømmelser

Daværende avdelingsleder Nils-Erik Bogsrud holdt en flott tale under seremonien under åpningen den 19. april i år, en tale som det virkelig står respekt av. Han innrømmet at de ikke hadde sjekket om Rånåsfoss bru var på verneplanen når de først drøftet rivning, ei heller visste de at Riksantikvaren hadde krevd at Rånåsfoss bru måtte bevares da Bingsfoss bru ble revet i 1978. Vegvesenet hadde blitt bedt om å prioritere gang- og sykkelsti langs skoleveiene, og siden Rånåsfoss bru ikke var en del av en skolevei, ble brua vurdert revet.

Det er forfriskende når noen kan innrømme at det ble gjort en feil, og

at i denne saken ble det en lykkelig slutt. Bogsrud bekreftet også at det var det lokale engasjementet som gjorde utslaget for bevaringen. Brusaken på Rånåsfoss kunne ha fått et helt annet utfall dersom ingen hadde gjort jobben med å minne vegvesenet på disse viktige momentene. Dersom ingen hadde stått opp og sagt sin mening, ville sannsynligvis brua blitt revet. Det er lett å si unnskyldt i ettertid.

Magiske bilder

Nils Audun Karbø innledet seremonien med blant annet å fortelle om hva som hadde blitt gjort med brua de siste fire årene, men han avsluttet med å si at det ligger mange flotte bilder av Rånåsfoss brua på Statens vegvesen sine egne hjemmesider og at fotografen var Jørgen Kirsebom. Det var en underlig følelse å høre navnet sitt. For litt over fire år siden skulle den rivnings-truede brua nettopp reddes ved hjelp av magiske bilder.

Bilder av Rånåsfossbrua ble da gjort tilgjengelig for nedlastning via nettsidene våre sammen med både linker til relaterte dokumenter og kilder. Mange lokalaviser rundt om på Østlandet skrev om Rånåsfoss brua og brukte bildene i omtaler.

Utallige ganger har jeg vært ved brua, sene kvelder og tidlige morgener, for å ta bilder. Nesten litt besatt. Jeg følte et ansvar for å dokumentere hvor flott brua er, slik at jeg kunne overbevise alle at bevaringen var en riktig avgjørelse. 16 millioner kroner er tross alt mange penger og kunne selvfølgelig vært brukt på andre formål.

Det er svært hyggelig at Statens vegvesen senere kjøpte bildene som jeg tok og bruker dem i sin egen markedsføring og dokumentasjon av brua. I tillegg er det gledelig at bedrifter som har vært med på å restaurere brua, også benytter seg av bildene. Og sist, men ikke minst, er det en ære og få ett av bildene sine på informasjonsskiltet som er montert på brua.

Til slutt vil jeg si at Statens vegvesen har gjort en fantastisk jobb med restaureringen. Det er en fryd for meg å stå langs elva og ta bilder av brua i skumringstider og nattemørke. Jeg er sikker på at brua tilfører enormt med verdi til Rånåsfoss og Sørum. Både som opplevelsesverdi og bruksverdi, men også som direkte verdiøkning for alle huseiere. ■

Sanitetsforeningene

Kvinner som viste vei til velferdssamfunnet

Av Anne-Marie Lund.

Foreningslivet blomstret her i landet på 1900-tallet. Organisert, frivillig arbeid med utgangspunkt i folks forskjellige interesser ble mer og mer vanlig. Ett eksempel er sanitetsforeningene. I nesten alle bygder ble det stiftet slike foreninger som samlet kvinner for å bedre folkehelsen.

Norske Kvinners Sanitetsforening ble startet av stemmerettsforkjemperen Fredrikke Marie Quam i 1896. Organisasjonen har tatt på seg store og viktige oppgaver når det gjelder helsefremmende arbeid nasjonalt og internasjonalt. Samtidig har de lokale foreningene bidratt på sine hjemsteder, ut i fra behovene som har vært til enhver tid.

NKS er den største kvinneorganisasjonen i Norge noen gang. Allerede i starten la man vekt på at organisasjonen skulle være partipolitisk og religiøst uavhengig, dermed ble den en fellesarena for kvinner. Selvsagt har noen foreninger kanskje sprunget ut av en omgangskrets eller andre grupper som kvinnene tilhørte, men det vanligste har vært at lokallagene har hatt medlemmer fra alle samfunnslag og yrkesgrupper. Bedre helse og levekår for alle har vært målet, og velferdsordninger har kommet fra det offentlige etter at sanitetskvinnene har vist behovene og satt i gang tiltak for å dekke dem. Slik har de sannsynligvis tvunget fram prioritinger på områder som kom kvinner, barn og eldre til gode - områder som menn ikke kjente så godt til. Det var kvinnene som tok seg av barn, gamle og syke, de kjente problemene på kroppen. Tusenvis av kvinner har på frivillig basis sørget for å løse oppgaver i en tid da det som fantes av offentlig helsevesen, i liten grad greide å møte disse utfordringene. Fremdeles er organisasjonens arbeid et nødvendig supplement til det offentlige.

Opprinnelig var formålet å skaffe sanitetsmateriell og utdanne sykepleier-sker i tilfelle krig ved unionsoppløsningen - derav navnet på organisasjonen. Beredskap ved andre ulykker var også med, og er fremdeles en viktig sak. Nå ble det ingen krig mot svenskene i 1905, men det var nok av andre oppgaver. Tuberkulose var den alvorligste trus-selen mot folkehelsen den gangen, og snart ble kampen mot denne sykdom-

men en hovedoppgave. Utdannings-institusjoner, sykehus og pleiehjem ble opprettet og drevet av organisasjonen. Alle foreningene som etterhvert ble stiftet over hele landet, sørget lokalt for hjelp til syke og deres familier, opplysning og smitteforebyggende tiltak. Så har foreningen tatt på seg nye oppgaver etter hvert som de har dukket opp. Allerede i 1916 ble det opprettet et fond for kreftforskning, i 1929 kom revmatismesaken på dagsordenen. Vikt-ige saker for de fleste lokale forenin-gene har vært opprettelse av folkebad og kontrollstasjoner for mor og barn. Mange sanitetskvinner har lagt ned mye tid og arbeid for å holde slike ting i gang opp gjennom årene. Først i 1970 ble det lovfestet at drift av helsestasjon-er er en kommunal oppgave. Midler har blitt samlet inn på utallige måter av engasjerte og oppfinnsomme kvinner, og noen innsamlinger er blitt årvisse og noe «alle» husker og kjen-ner igjen. Salg av julemerker begynte allerede i 1906, i 1909 ble det de første maiblostmene solgt, og i våre dager er fastelavsrisene fra den lokale sanitets-foreningen et sikkert tegn på at våren nærmer seg.

I vår kommune har mange lokale foreninger gjort en stor innsats, og alle har nå bestått i over hundre år. Siden svært mange, også her i bygda, har kommet i kontakt med sanitets-foreningene på en eller annen måte, og fordi de har vært en viktig faktor i manges liv, synes vi disse bør få en plass i Sørums-speilet. Det har vært flere foreninger i det som nå er Sørums kom-mune, og vi begynner med foreningen i «midtbygda». Da Sørums sanitetsforening feiret hundre år i 2014, skrev Solveig Tveit jubileumsberetningen. Teksten under er basert på den, og her ser vi hvilken betydning en slik forening har hatt for lokalsamfunnet.

Sørums sanitetsforening

Sørums sanitetsforening ble stiftet den 29.mars 1914 av en legefruer, fru dr. Christophersen, som bodde på Kløfta. Hun stiftet foreninger flere steder på Romerike - også i Ullensaker, Nannestad og Gjerdrum. At helsearbeid opptok henne så sterkt, kan nok komme av inntrykkene hun fikk når hun fulgte sin mann på sykebesøk.

I Sørums ble den første lederen Olga Wølner. Hun var jordmor og tok i mot mange sørumsokninger den gangen de fleste fødte hjemme. Slik var hun blitt godt kjent med behovene i bygda. Sommeren 1914 brøt 1. verdenskrig ut, og foreningens første konkrete oppgave ble å opparbeide utstyr til soldatene som var på såkalt nøytralitetsvakt. Samtidig var bekjempelse av tuberkulose en viktig oppgave. Sykdommen var på denne tiden utbredt og rammet mennesker i alle aldre. Derfor ble støtte til sanatorieopphold og medisiner til disse pasientene noe av det første foreningen samlet inn penger til. Nå, hundre år senere, virker ikke pengesummene så store, det første året er foreningens inntekter oppgitt å være kr. 275,21, utgiftene var kr. 197,20. Men i en tid da ettørene også ble telt, var jo verdien av kroner og øre en annen. Det viser også en sirlig ført medlemsbok som starter i 1937, da var den årlige medlemskontingenten 1 kr. Fra 1945 ble den fordoblet til 2 kr.

Foreningen kjøpte etter hvert inn en del sykemateriell som folk kunne låne ved sykdom i hjemmet. I de eldste protokollene er det utførlige lister over dette, og en ser at bekkener, hjertebrett, uringlass, kateter og spyttkrus var ting som «saniteten» kunne låne ut. Dessuten ble det sydd og lånt ut lakener, putevar, håndklær, nattskjorter og nattkjoler - ja, til og med vatt-tepper. En sykekurv ble også anskaffet til transport av sengeliggende pasienter som

måtte på sykehus, først med hesteskyss og videre med jernbanen. I 25-årsberetningen står det: «Dette materiell er stadig på utlån, og det er gledelig å se hvor mange man kan hjelpe, som selv ikke har så meget, og når sykdommen kommer plutselig». Solveig Tveit sier at disse tidlige protokollene er særlig interessant lesning, for de gir et bilde av hverdagslivet på den tiden, samtidig som de viser hvor utrolig utviklingen har vært i årene etterpå.

I 1927 begynte foreningen med skolebarnundersøkelser to ganger årlig. Det viktigste var å få tatt pirquet-prøver av alle barna, som en del av kampen mot tuberkulose. I 25-årsberetningen står det følgende om dette: «Det er heldigvis lite tuberkulose her i bygden, sundhetstilstanden blant skolebarna er god. Det vesentlige nu er for store mandler, undervekt, og litt ryggskjevhet, ting som jo som regel er lett å få bukt med når det tas i tide.»

Vi ser altså at barna ble regelmessig målt og veid, og den gangen var det undervekt som var problemet. Men det står også at antall undervektige barn hadde gått ned fra 15% i 1927 til 7% i 1938. Helt fram til 1950 hadde sanitetsforeningen ansvar for skolebarnundersøkelsen, da ble dette en kommunal oppgave.

Tannhelse stod også på programmet. Den var ofte dårlig, og I 1929 startet foreningen med skoletannpleie ved skolene for å forebygge tannrøte. I 25-årsberetningen står det: «Skoletannpleien må vel sies å være det beste tiltak hittil, men det har skaffet foreningen store utgifter og masse arbeide». Tilbudet var helt gratis, og ble utvidet etter hvert, slik at barn under skolealder også ble innkalt. Dessuten fikk også ungdom

som var ferdige med folkeskolen tilbud om tannpleie. I 1942 overtok imidlertid kommunen skoletannpleien, «etter fylkeslegens forlangende om en tannlege for hele bygda», som det står i protokollen.

I 1939 satte foreningen i gang med det som mange husker og forbinder med sanitetsforeningen, nemlig kontrollstasjon for mødre, spebarn og småbarn. Her kunne vordende mødre gå til undersøkelse og få råd om kosthold og annet for å få sunne og friske barn. Senere skulle barna komme for å bli veid og fulgt opp både som babyer og småbarn. Sørums trygdekasse bidro med kr. 200 til utstyr, og personvekt, spebarnvekt og blodtrykksmåler ble kjøpt inn.

På festen i anledning 25-årsjubileet takket ordfører Hvoslef sanitetskvinnene i Sørums innsatsen, og nevnte at foreningen hadde spart kommunen for mange penger ved alt gratisarbeid som var blitt utført.

I jubileumsåret 1939 var det mange tegn på at urolige tider var i vente. Både rett før og under krigen ble en ny oppgave å kjøpe inn senger og lage lasarettutstyr. Det ble strikket og sydd til skadelidte under vinterkrigen i Finland. Fire kasser lasarettutstyr ble sendt til Finnmark, og det ble samlet inn tøy og mat til fanger på Trandum, bare for å nevne noe.

Mer oppfølging av skolebarna ble det også behov for nå, i 1944 ble det satt i gang skolebespisning, der barna fikk suppe og tran. Dette fortsatte en del år framover.

I 1948 ble «Helsestasjon for mor og barn» åpnet. Denne ble stort sett drevet av to sanitetskvinner og dr. Fønnelep

senior. Peter Fønnelep arbeidet på helsestasjonen helt fram til 1964. I tillegg til veiing og rådgivning, ble det også satt i gang vaksiner av alle barn. Småbarna fikk vaksine mot kopper, kikhoste, difteri og stivkrampe. Etter hvert kom også vaksine mot poliomyelitt, og poliovaksinen ble også tilbudt voksne gjennom sanitetsforeningen. Helsestasjonen var foreningens største utgiftspost i mange år.

Rundt 1950 begynte foreningen å engasjere seg i «Badesaken». Siden få av hjemmene på landsbygda var utstyrt med bad/dusj enda, var det å opprette og drive folkebad noe mange sanitetsforeninger hadde på sin dagsorden. Sørums sanitetsforening satte dessuten i gang en aksjon for å få folk til å ta badstu, og fikk de andre sanitetsforeningene i bygda med på tanken om å innføre obligatorisk badstubading for skolebarna. Det førte til debatt om hvorvidt badstu skulle være «tvungen» eller ikke, men i hvert fall ble det ordnet bad og badstu i kjelleren på Sørums og Vesterskaun skoler. De ble brukt både som folkebad og skolebad. I 1960 innløste kommunen badene på skolene med kr. 22.000. Dessuten ble Hellesjø Badstue bygget i 1951, og kostet foreningen kr. 15.733. Den ble svært godt besøkt, særlig de første årene, og fyringen tok badegjestene seg av selv.

Sist på 50-tallet ble Foreningshuset i Lørenfallet bygd. Opprinnelig var det fire foreninger som skulle gå sammen om dette: Miniaturskytterlaget, skøyteklubben, idrettslaget og sanitetsforeningen. Forutsetningen fra sanitetsforeningens side var at de skulle få lokaler til sine aktiviteter, og slik ble det. I 1961 åpnet både helsestasjon og folkebad der.

Kampen mot tuberkulose hadde gitt gode resultater, så sanitetsforeningene engasjerte seg nå i kampen mot andre farlige og plagsomme sykdommer, særlig kreft, revmatisme og hjerte-kar sykdommer. Det gjorde også foreningen i Sørums. Årlige brystundersøkelser ble satt i gang fra 1956. Det foregikk på Nordli, og det ble satt opp busser fra Thorbjørnsrud, Egner og Refsum slik at alle skulle ha mulighet for å komme. «Ta med håndkle og kr. 2,-» står det i avtissementet. Gamle avisutklipp viser også at sanitetsforeningen arrangerte førstehjelpskurs og husmorgymnastikk - altså varierte, helsefremmende aktiviteter.

Ellers ble det stadig samlet inn penger til Revmatismesykehuset i Oslo og

Badstua ved Hellesjøtjernet. Solgt på 70-tallet og flyttet til Jultonåsen. Står der den dag i dag og brukes som hvilehytte i elgjakta. Foto utlånt av Trygve Sæther.

Sykehotellet på Lørenskog. Begge ble drevet av Norske Kvinners Sanitetsforening.

På slutten av 60-tallet viser protokollene at foreningen opplevde lav deltakelse på medlemsmøtene. I stedet for å gi opp, tok noen ildsjeler initiativ til å vekke interessen til live igjen. Det ble sendt ut et skriv til alle husstander i bygda med overskrift: «Har De tenkt over hvilke fordeler sanitetsforeningen byr Dem og deres familie?» Under var det listet opp seks hovedpunkter om foreningens arbeid. Som en ny giv ble det opprettet grendelag rundt i bygda, noe som viste seg å være svært vellykket. Tidligere hadde det vært et grendelag i Såkroken, som arbeidet godt. Astrid Gjetrang var sentral i dette arbeidet. Hun reiste rundt og satte i gang grendelagene, som snart fikk stor oppslutning. På det meste var det 16 grendelag, og 637 medlemmer i foreningen. Årsmøtet hadde hovedforeningen ansvar for, ellers ble mye arbeid gjort lokalt. Eldreomsorg var nå blitt en viktig oppgave, og fra 1962 og fram til i dag har fotpleie for eldre blitt drevet gjennom saniteten. Det har blitt arrangert sommer-turer og adventssammenkomster for eldre, med stor deltakelse.

Å være med i en slik forening er ikke bare plikt og arbeid. Sanitetsmøter var en fristund fra det daglige strevet, en sosial arena der en traff andre kvinner med felles interesser. Det var kanskje særlig viktig den gangen mange hadde arbeidsplassen sin i hjemmet. Samtidig gav det en god følelse av å bidra til noe nyttig og hjelpe andre.

Pengeinnsamling har foregått på mange måter, også ved å holde basarer, loppe-marked, julemesse og fester. En annonse fra 50 - tallet i lokalavisen om et arrangement tyder på at det har vært moro både under planlegging og gjennomføring. Her inviteres det til familiefest på idrettsplassen St. Hansaften. Skolemusikken skal spille, damekoret skal synge, og det blir leker og konkurranser for barn og voksne. Så skal det være fotballkamp mellom «DE BARSKE» og «DE SØTE», og etterpå

blir det dans. Vi skjønner at et slikt arrangement førte til mye jobb for sanitetsdamene når det også skulle selges is, pølser, smørbrød og kaffe, og være utlodning også. Sannsynligvis var det også foreningsmedlemmer som utgjorde fotballaget «DE SØTE». Men det var sikkert mye hygge samtidig som man skaffet inntekter!

De jevne, faste inntektene kom fra salg av maiblomsten og julemerker, som også er noe de fleste av oss forbinder med sanitetsforeningen. Dessuten var det å selge lodd for Sanitetsforeningens landslotteri en årlig oppgave i tillegg til egen basar.

I senere år har det meste av pengene kommet fra salget av fastelavnsris. Det gjør seg heller ikke selv; bjørkekvistene skal plukkes, buntet og pyntes med fjær. Det tar mye tid, men kan også kombineres med sosialt samvær. Bidrag har blitt sendt til flere humanitære formål og organisasjoner, og foreningen har støttet ulike aksjoner og kampanjer, som blant annet «Rosa sløyfe» og «Stopp vold mot kvinner».

Det er krevende å drive arbeid basert på frivillighet. Men det har vært så mange dyktige kvinner som har vært med, både som «fotsoldater» og ledere. Mange navn kunne vært nevnt, men da kan så lett noen bli glemt, som kanskje også hadde fortjent en plass. Likevel er Astrid Gjetrang nevnt tidligere. Hun jobbet utrettelig for foreningen i stor del av sitt liv, og var aktiv i foreningens styre i 36 år, både som formann og kasserer.

Til slutt i jubileumsberetningen sier Solveig Tveit følgende: «Foreningens historie forteller om mange ildsjeler med en enorm innsats og stå-på-vilje. All den uegennyttige jobbingen og tiltakene sanitetskvinner har satt i verk, har vært en forløper for det velferdssamfunnet vi ser i dag. De har sett behovene og vært i gangsetterne. Det offentlige har kommet etter og tatt over.»

Det er blitt vanskelig å holde foreningen i gang på samme måte som før, og

Astrid Gjetrang. Foto utlånt av Elin Mørk.

når dette leses er foreningen i Sørumsand under avvikling. De som er interessert i sanitetsarbeid, er velkomne til å være med på Frogner eller Sørumsand. Tidene forandrer seg, og da må kanskje oppgaver og arbeidsformer bli annerledes. Men fremdeles er det bruk for frivillighet!

KILDER:

www.sanitetskvinnene.no

Magnhild Folkvord: Fredrikke Qvam. Rabaldermenne-ske og strateg. (Samlaget 2013)

Jubileumsberetning for Sørumsand sanitetsforening fra 2014
En samling avisutklipp

De to siste utlånt av Solveig Tveit. Hjertelig takk for dette innblikket i foreningens arbeid!

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Økland
Sørumsand

Akershus
Energi

Foto: Jørgen Kirsebom

«SKINNER TIL FRIHET»

- Et togteater

Romeriksspillene presenterer "Skinner til Frihet", et utendørs historisk spill om okkupasjonstiden på Romerike. Stykket blir satt opp i samarbeid med Museene i Akershus, avdeling Urskog-Hølandsbanen og Venneforeningen Tertitten. Urpremiere torsdag 16. juni kl 17:30.

"Skinner til Frihet" byr på dampende tog, humor og list, krig og kjærlighet, vakker musikk, intens spenning og masse dramatik.

Forestillingen er et nytt historisk utendørs spill satt til okkupasjonstida på Romerike. Med museumsjernbanen Tertitten som kulisse tas publikum med på en teateropplevelse langt utenom det vanlige.

Langs Tertitten på Romerike er det heldigvis langt mellom NS-medlemmene og øvrige nazisympatisører. Her er folk flest med i den sivile motstandsbevegelsen, og ellers gjør de det beste ut av krigssituasjonen. På Romerike jobbes det aktivt for å hjelpe desperate flyktinger over til Sverige, og Tertitten benyttes som flyktingetog.

En dag ankommer en ny lensmann til bygda. Lensmannen og hans familie er tilhengere av NS og hyller føreren i begeistring. Men noe skurrer i familien. Den eldste dattera, Ingeborg, er slett ikke så entusiastisk til Den Nye Tid.

Jubileum for «Tertitten»

I 2016 er det 50 år siden Tertitten som museumsjernbane ble åpnet. Det er 120 år (1896) siden strekningen Bingsfos - Bjørkelangen ble ferdig.

Dette lille toget, Tertitten, har vært med på å forme utviklingen av lokalmiljøer rundt om på hele Romerike. Tertitten har vært hverdag for mange, fest for noen, og livsnødvendig for enkelte.

Forestillingen starter på Sørumsand Stasjon. Publikum går ombord i Tertitten. Mens loket damper og toget bukter seg gjennom Romerikslandskapet, får publikum oppleve spennende tablåer på vei til Fossum. Fossum Stasjon, som i dag er togets endestasjon, blir sammen med toget flotte kulisser til hovedspillet.

Nyskrevet forestilling

Stykket er skrevet av Mari Mehus og Henrik Berg Larsen, som også er regissører. Deler av forestillingen er basert på virkelige personer og situasjoner fra Tertitten og Romerike. For eksempel er Tertitten som flyktingetog og som kjærlighetstog, sentrale temaer i "Skinner til Frihet".

"Skinner til Frihet" har urpremiere 16. juni og spilles fram til 19. juni. Billetter fås kjøpt på www.romeriksspillene.no. Togbilletten er inkludert i prisen.

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Norsk Kulturminnefond

 BYGDESERVICE

SPAREBANKSTIFTELSEN DNB

 Blaker Sparebank

Blaker Idrettslags fotball-lag i 1929

Av Anne-Marie Lund.

Draktene var hvite med blå striper på overdelen. Nå er draktene til Blaker i blått og rødt.

Foran fra venstre: Håkon Olsen, Rolf Torgersen, Arne Sylta.

Bak fra venstre: Einar Ringstad, Johan Presterud, Harald Bråthen, Even Bråthen, Henrik Torgersen, Torger Torgersen, Ivar Fossberg, Øivind Nilsen. (Foto: Oddmund Stortrøen)

Da Blaker Idrettslag ble stiftet i 1922, var det skiidrett klubben startet med. Men høsten 1925 ble det besluttet å begynne med fotball, på tross av at det ikke fantes noen fotballbane. Treningen foregikk på jorder forskjellige steder. Resultatene de første årene var kanskje preget av de ugunstige treningsforholdene, men laget deltok! I 1927 var Blakergutta med i kretsserien klasse B, spilte tre kretskamper, alle på bortebane og alle med tap. Bedre gikk det ikke i 1928.

Men i løpet av 1928 fikk laget Svarstadmyra som fotballbane, og året etter

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

ble det en oppsving! Laget ble i 1929 avdelingsmestre, og kom til finalen i kretsmesterskapet. Det var flott, selv om Bjørkelangen vant finalekampen 6 -1.

Noen vil nok kjenne igjen navnene på disse karene, for mange av dem ble boende i bygda. Uten forkleinselse for noen av de andre, må en av dem nevnes spesielt. Det er baker'n – Håkon Olsen. I tillegg til å være baker i Blaker en menneskealder, gjorde han en stor innsats for idrettslaget. Han hadde forskjellige verv i styret i mange år, men huskes også for andre funksjoner:

Det var han som merket baner, han var både fotballdommer og hoppdommer. Dessuten stod han for salg av kaker og brus på arrangementene. Han var en ekte ildsjel!

Kilder:

Jubileumsbok Blaker idrettslag 75 år (1997)

Albert Hovind

Fotografiet er utlånt fra arkivet til Blaker Idrettslag.

idé Vi tar hånd om ditt budskap og sørger for at det blir sett!

X-Idé AS - Marcus Thranes vei 100, 1472 Fjellhamar - www.xide.no

 T&B Hansen
Installasjon AS

Sørum Begravelsesbyrå
Nilsen as Etabl. 1947

Besøk oss på www.nilsengravferd.no
Tlf: 63 82 88 80

interoptik
Nordfonna

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumstrand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonna@interoptik.no
www.interoptik.no
Åpningstider: 10 – 20 (18)

De første idrettsjentene i Blaker var håndballjenter

Av Anne-Marie Lund.

Foran fra venstre: Liv Sandli (Bråthen), Jorunn Olsen, Randi Kurland (Buskenes), Elsa Huserbråten (Killingmo), Louise Skugstad (Hovind)
Bak fra venstre: Svanhild Sem (Fredriksen), Randi Nygård (Kringen), Bjørg Hatlestad, Bjørg Eid (Haglund), Grete Andresen, Gerd Bruun.

Sommeren 1945 var det blitt fred i landet, og folk kunne igjen samles fritt. Idrettskonkurranser kom i gang igjen, og for ungjenter i Blaker kom det nå for første gang et tilbud om å være med i organisert idrett. Til nå hadde det vært guttas domene. Midt på sommeren, i juli, ble det satt i gang håndballtrening. Snart ble det kamper mot andre lag, Sørumsand, Sørum, Fjuk, Aurskog og Fet. I åtte kamper ble det fem tap og tre seire.

Jentene på dette første laget var nok uerfarne når det gjaldt håndball, men de lærte fort, og i Romerikscupen høsten 1945 vant de pokalen! Alle jentene kom fra gårdsbruk, og alle var vant med kroppsarbeid, for det var en selvfølge å hjelpe til hjemme. Derfor var nok grunntreninga i orden.

Louise Hovind (den gang Skugstad) forteller at de først trente på grusbanen på Svarstadmyra, mens hjemmekampene ble spilt på gressbanen. Den lå der hvor gymsalbygget til Haugtun skole ligger i dag. Treneren bodde like ved skolen, han het Ringvold. Han lærte dem regler og alt de trengte for å delta i kamper. Jentene måtte også ha like drakter når de skulle spille kamp. Det var vanskelig å få fatt i stoffer og klær i 1945, det var streng rasjonering på slikt. Men idrettslaget skaffet da noe, selv om jentene ikke var så særlig fornøyd med dem. Det var hele drakter med strikk i

livet – ganske upraktisk. Dessuten gikk buksene til knes med strikk nederst.

«Vi dro dem opp så godt vi kunne, så det ble skikkelige ballongbukser!» sier Louise. De var ikke i lagets farger heller, de var grønne, og i et stoff som var stivt og leit å få pent når det ble strøket. For strykes måtte det, ellers var det umulig å ha det på seg. Men draktene var ikke til hinder for innsatsen på banen. Hun sier at det var veldig moro å være med på dette sammen med de andre jentene, og de hadde et godt kameratskap. Gikk det bra, var det selvfølgelig stor jubel, og gikk det dårlig, hendte det aldri at jentene skyldte på hverandre. «Vi var jo et lag, vi tok ansvar sammen», sier Louise. Hun var bare 16 år, og en av de yngste på laget da de startet. «Jeg likte alle slags leker med ball», forteller hun, «og hadde nok rykte på meg til å være god til å kaste». Hun pleide å spille i forsvar, men scoret mål også. I likhet med flere av de andre jentene spilte hun håndball helt til hun fikk barn. På 60-tallet var det å bli mor sett på som et naturlig punktum for idrettskarrieren. «Håndballsporten har forandret seg veldig siden da», sier hun, «men fremdeles er håndball noe av det jeg liker aller best å se på TV. Spillestilen er jo en helt annen, nå blir det jo så mange mål! Det gjør det jo ekstra underholdende å se på håndballkamper.»

Ja, mye var annerledes den gangen. Når

det skulle spilles bortekamp, ble jentene fraktet på lasteplanet på bilen til Oluf Skåningsrud. Han tok ofte på seg transporten når Blakerungdom skulle delta i idrettsarrangementer utenbygds. Det var ingen oppfølging fra foreldre, men Louise forteller at de hjemme hos henne syntes det var fint at hun holdt på med håndball. «Det var helt greit at jeg ble borte fra arbeidet hjemme når det var trening og kamper. Men det var ikke ofte de så på! Jeg kan egentlig bare huske en gang de så en kamp på Bruvollen.»

Kanskje det var den gangen da dette bildet ble tatt? Her er laget kommet til 3.runde i Norgesmesterskapet. De er blitt rutinerte og har deltatt i flere kretsmesterskap og turneringer der de har gjort det bra. I denne runden møter de et av de beste lagene i landet, Oslo Håndballklubb. Interessen for denne kampen var stor, det var 400 tilskuere på Bruvollen denne dagen. Jentene var flinke, men OHK vant likevel 2-1. Resultatet var ingenting å skamme seg over, det var en jevnspilt kamp mot en sterk motstander. OHK var Norgesmestre i 1954 og ble det igjen i 1955. Så det er nok fornøyde spillere vi ser på bildet! Her har de også fått drakter i idrettslagets farger – blå shorts og hvite overdel.

Kilder: Louise Hovind, som har lånt ut fotografiet.
Jubileumbok Blaker Idrettslag 75 år (1997)

Fra Årsmøtet i Blaker og Sørum Historielag, 10. mars 2016

- Dag Winding-Sørensen gjenvalgt som leder

Torsdag 10. mars gjennomførte Blaker og Sørum Historielag sitt årsmøte på Vølneberg skole. Åpningsforedraget ble holdt av Asbjørn Langeland, som er med i redaksjonen for vårt medlemsblad Sørum-Speilet. Temaet var "Bygdene våre i forandring. Da jernbanene kom i 1850-60 åra". Foredraget er gjengitt på side 3-8 i dette nummeret av Sørum-Speilet.

Hederstegn og minneord. Etter flotte smørbrød, kringle og kaffe fra Meierigaarden Kro i Lørenfallet var det tid for å hedre et medlem som har gjort en uvurderlig innsats i slektshistorisk arbeid. Palmar Huse mottok hedersstegn og diplom fra Tom Halvorsen, leder av Romerike Historielag og blomster med takkeord ble overrakt av historielagets leder. Palmar Huse som har leder for slektshistorisk utvalg i mange år, har gjort en formidabel innsats med en fullstendig registrering og dokumentasjon av alle gravstøtter på kommunens tre kirkegårder.

Det ble deretter sagt noen minneord om vår tillitsvalgte Hans Erik Kristiansen og hans bortgang ble markert med ett minutt stillhet.

Årsmøtesakene: Ved oppstarten av det formelle årsmøtet overrakte nestleder Gro Langeland blomster og de hjerteligste gratulasjoner til leder Dag Winding-Sørensen i anledning av at han ble overrakt SørumPrisen for 2015 ved et arrangement under Sørumfestivalen i januar i år.

Årsberetningen. Gjennomgangen av årsberetningen dokumenterte at 2015 har vært et svært begivenhetsrikt år. Medlemstallet på ca 500 gjør vårt historielag til det største på Romerike. Den faglige virksomheten favner over meget, fra aktiv medvirkning i arbeidet med det store bygdebokverket for Sørum, der de to siste bindene (om Blaker) nå er under arbeid, via rusleturer, utflukter, møter og slektsgransking, til arbeid med barn og unge spesielt på Vølneberg gamle skole, på Slora Mølle og i samarbeid med Jubileumskomiteen for Sørum kirke 850 år. Årsmøtet applauderte at Norsk Kulturarv og Norsk Kulturminnefond har hedret arbeidet vårt med å tildele

Fra venstre: Dag Winding-Sørensen, Tom Halvorsen og Palmar Huse. Foto: Kåre Bøhler.

oss Olavsrosa til Vølneberg gamle skole og plakett for godt utført restaureringsarbeid ved Slora Mølle. Det forplikter til videre innsats.

Regnskapet ble gjennomgått og godkjent av årsmøtet etter anbefaling i revisjonsberetningen. At historielaget rapporterer et underskudd på nesten kr. 150.000,- skyldes i hovedsak de kostnadskrevene restaureringsarbeidene på Vølneberg gamle skole og Slora Mølle, samt omlegging av vårt elektroniske arkiv og hjemmesiden til en ny plattform.

Arbeidsplanen for 2016 er i hovedsak uendret fra fjoråret, men et nytt punkt understreker behovet for å videreutvikle tillitsmannsapparatet. Fra salen ble to saker spesielt nevnt - historielagets engasjement i kommunereformdebatten og historielagets engasjement for sikring av hovedbygningen på Sørum prestegård for fellesskapet. Lederen mente at historielaget ikke skal engasjere seg politisk, men uttrykte bekymring for at offentlige bidrag kan bli kraftig beskåret i en storkommune og at historielagets arbeid dermed undergraves. Sikring av Sørum prestegård som er et unikt historisk bygg, vil det være flere interesser i kommunen som ønsker å utvikle som et kultursenter i bygda. Disse sakene ble imidlertid ikke foreslått innarbeidet i arbeidsplanen, men oversendt til styret for vurdering. Styrets framlagte forslag til arbeidsplan ble enstemmig vedtatt.

Kontingenten ble vedtatt øket med kr.

50,- fra 2017 og vil da være kr. 300,- pr. år.

Budsjettet ble godkjent med en utgiftsramme på kr. 520.000,- og et underskudd på kr. 45.000,-, i hovedsak knyttet til de omfattende restaureringsoppgavene på våre bygg og anlegg.

Valgene var raskt gjennomført da de fleste tok gjenvalg. Etter årsmøtet består styret av leder Dag Winding-Sørensen (gjenvalg), Gro Langeland (ikke på valg), Kåre Bøhler (gjenvalg), Kjell Kurland (ikke på valg), Elin Mørk (gjenvalg) og vara medlemmene Steinar Dalbakk (gjenvalg), Steffen Sætereie (gjenvalg) og Odd Roar Stenby (ny). Årsmøtet ga styret fornyet tillit med stor applaus. Undertegnede avsluttet med å takke for tilliten og et hyggelig årsmøte og ønsket alle vel hjem.

Dag Winding-Sørensen

Styrets sammensetning etter årsmøtet 2016:

Dag Winding-Sørensen, leder
Gro Langeland, nestleder
Kåre Bøhler, sekretær
Kjell Kurland, kasserer
Elin Mørk, styremedlem
Steffen Sætereie, vara
Steinar Dahlbakk, vara
Odd Roar Stenby, vara

Epostadresser og telefonnummer finner dere på hjemmesiden vår www.sorumhistorie.no

Arbeidsplan for Blaker og Sørum Historielag

- Vedtatt av årsmøtet 2016

Formålsparagrafen til historielaget lyder slik:

Blaker og Sørum Historielag har som formål å fremme kjennskap til og interesse for historiske verdier og kulturminner i vårt virkeområde, informere om tidlige tiders liv og virke samt arbeide for å bevare våre kulturminner.

For å ivareta lagets formål, legger styret hvert år fram forslag til en arbeidsplan og arbeidsplanen for perioden mars 2016 til februar 2017 finnes nedenfor. I tillegg til å vedta de enkelte punktene i arbeidsplanen, sluttet årsmøtet seg til denne vurderingen av mulighetene for å kunne gjennomføre den omfattende arbeidsplanen.

Oppgavene er mange og arbeidskrevende. Arbeidet må gjøres innenfor de økonomiske- og personalmessige ressursene som man har til rådighet. Styret må arbeide for å skaffe fonds- og legatfinansiering av de større prosjektene. Gjennomføringen av arbeidsplanen forutsetter også at medlemmene fortsatt bidrar med mye og godt dugnadsarbeide.

Årsmøtet 2016 vedtok denne arbeidsplanen for tiden mars 2016 til februar 2017.

1. Sikre lokalhistorisk kunnskap ved intervjuer, presentasjoner, turer i og utenfor bygda og temamøter.
2. Orienterer om faglige spørsmål og arbeidet i historielaget gjennom utgivelse av medlemsbladet Sørum- Speilet og løpende oppdatering av hjemmesiden og Facebooksiden vår.
3. Følge med i forvaltningsprosesser i kommunen og fylket for å sikre vern av historiske verdier.
4. Bistå med bygdebokarbeidet - bind 6 og 7, og følge opp salget av Sørum bygdebok og egenproduserte bøker.
5. Fortsette restaureringen av Slora Mølle. Oppruste bygningsmassen, møllemaskiner og andre tekniske installasjoner. Støtte opp om arrangementer og tiltak for barn og for familier i regi av Slora Møllens Venner.
6. Kvalitetssikre arbeidet med Vølneberg gamle skole slik at vi får beholde "Olavsrosa". Fortsette restaurering og utvikle driften av den gamle skolen og redskapssamlingen. Holde gammeldags skole for Sørum-skolens 4de klassinger og fortsette tradisjonen med et Olsokarrangement.
7. Støtte opp om slektshistorisk arbeid gjennom kursvirksomhet, møter og svar på henvendelser fra enkeltpersoner.
8. Videreutvikle tillitsmannsapparatet med vekt på langsiktig bemanning av hovedaktivitetene.
9. Sørum kirke er 850 år i 2016 og det nære samarbeidet med jubileumskomiteen følges opp.
- 10.. Fortsette det gode samarbeidet med mange organisasjoner, både i og utenfor bygda.

Arrangementer å merke seg

Det kommer nok flere ting på programmet. Disse og flere detaljer om de arrangementene som er nevnt her, blir lagt ut på historielagets Facebookside, hjemmesiden og på oppslag rundt i bygda.

SØNDAG 12. JUNI SLORA MØLLES DAG 2016

12:00 Åpning av dagen	13:30 Glommabredden spiller
12:20 Leker for barn og voksne hele dagen	14:15 Finale Hesteskokasting
12:20 Møllevandring & Demo	14:30 Leikaringen danser
	15:00 Loddtrekning

TORS DAG 16. JUNI RUSLETUR - HOPPSPORT I BLAKER

Oppmøte hos Albert Hovind på Kveli (Mork-veien 309) for avreise kl. 18.00. Turen går til Ringstadbakken og Jarsjøbakken før vi reiser videre til Dalbakk-bakken. Se SørumSpeilet nr. 1/2016. Ved Dalbakk har jeger- og fiskeforeningen bygd et flott anlegg for leirdue og feltskyting. Her er det også en fin bålpluss hvor det passer med en kafferast. Ta med drikke og noe å bite på i sekken. Hit kommer Jan Erik Stensrud, og kanskje en til, som har bodd i Dalbakk for å fortelle litt om stedet. Ingen påmelding. Velkommen!

16. - 19. JUNI TOGTEATERET: "SKINNER TIL FRIHET"

Romeriksspillene presenterer togteateret "Skinner til Frihet" i forbindelse med jubileumet til Urskog-Hølandsbanen.

torsdag 16. juni kl 17:30	Pris kr 370 for voksne og
fredag 17. juni kl 17:30	kr 310 for barn (under 16 år) inkl. bill.
fredag 17. juni kl 20:00	avgift. Prisen inkluderer togreise med
lørdag 18. juni kl 13:00	Tertitten. Tribuneplassene er under tak.
lørdag 18. juni kl 16:00	Avgang og ankomst: Sørumsand Stasjon.
søndag 19. juni kl 13:00	

Forhåndssalg av billetter via romeriksspillene.no og Joker (Blaker), Sørumsand Mix (Fokus senteret), Coop Extra (Lørenfallet) og Frogner Lunsjbar. Se www.romeriksspillene.no.

LØR 18. JUNI kl 21:30 "PORGY AND BESS" PÅ SKANSEN
Romeriksspillene fortsetter suksessen fra fjoråret med sommer-nattsopera på Skansen. I år blir det oppsetning av «Porgy and Bess» med de internasjonalt anerkjente operasangerene Trond Halstein Moe og hans datter Ingegjerd Bagoien Moe. Pianist er Berit Bagoien Moe.

Se www.romeriksspillene.no for programmet for dagen.

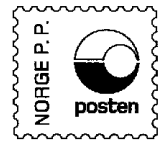
LØR 18. JUNI kl 18:00 "KARL XII OG OBERST KRUSE"
Blaker Skanse får besøk av Karl XII, Oberst Kruse, Oberst Løwen, sørumjente og krigshelt Anna Colbjørnsdatter Ramus med flere. Det blir fortellerteater med Bygdetruppen teater.

Se www.romeriksspillene.no.

LØR 25. JUNI BUSSTUR TIL STENBERG GÅRD
Kanskje det fortsatt er plasser. Ring Sørum bibliotek 63869450. Oppfølging av foredraget "Amtmanninnen og hennes døtre" i september 2015. Påmelding til Sørum bibliotek innen 8. juni. Arrangører: Folkeakademiet i Sørum, Blaker Bygdekvinne-lag, Sørum bibliotek og Blaker og Sørum Historielag.

FREDAG 29. JULI OLSOK PÅ VØLNEBERG

Returadresse:
Blaker og Sørum Historielag
Postboks 72
1921 Sørumsand

ISSN 1894-8154

Glade barn i skoleuka på Vølneberg i mai 2016.

Her er det elevene fra Sørum og Vester-
skaun som er på besøk. Mange har pyntet
seg i gammeldagse klær. Regnet de to første
dagene i årets skoleuke tok både elevene,
lærerne og alle medvirkende med godt
humør. Foto: Grete Vahsen.